

Bc. Milada Kadlecová : *Histoires naturelles* Julesa Renarda v českém překladu (*Histoires naturelles* by Jules Renard in the Czech Translation)

Diplomová práce Bc. Milady Kadlecové se podle zadání měla zabývat translatologickou analýzou drobných próz *Histoires naturelles* francouzského spisovatele Julesa Renarda a jejich českého překladu s důrazem na jeho vliv na českou literární scénu.

Odevzdaná práce není explicitně rozdělena na teoretickou a empirickou část, dá se však předpokládat, že translatologická analýza (kapitola 5) vychází čistě z autorčiny dílny.

Studie představuje život a dílo J. Renarda (s. 10–23), vznik a recepci *Histoires naturelles* ve Francii (s. 24–36), vznik překladu *HN* a jeho ohlas v Čechách (s. 37–55), dále nabízí charakteristiku *HN* (s. 56–74), translatologickou analýzu 5 vybraných textů z *HN* doplněnou komentářem překladů (s. 75–135) a kratší kapitolu nazvanou „Kulturní okolnosti vzniku překladu *HN* se zaměřením na knižní trh v Čechách“ (s. 136–143). Práce je zakončena Závěrem a obsahuje další povinné části jako bibliografii, seznam tabulek a zkratk. Přílohy jsou vloženy samostatně na CD-ROM, práce obsahuje jejich podrobný soupis (s. I a II).

Formální stránka práce

Abstrakt nenabízí shrnutí práce, ale jakýsi komentář k peripetiím jejího vzniku. Kromě první věty jsou dále již zdůrazněny spíše jen dílčí aspekty obsahu, nikoli záměr studie, její hypotézy a závěry.

Práce je pěkně a přehledně **graficky zpracována**, obsahuje minimum překlepů. Názvy periodik – v rozporu s územ, autorka zásadně neuvádí kurzivou. Indexy poznámek jsou uváděny před i za koncovou interpunkcí – postup není sjednocen, místy zůstává index poznámky omylem v kurzivě.

Citace: autorka práce si lehce pozměňuje citační zvyklosti u bibliografických odkazů – zatímco odkazy z textu na závěrečný soupis bibliografie uvádí oproti běžně užívané normě v hranatých závorkách, vynechávky v citacích naopak neuvádí v hranatých, nýbrž v kulatých závorkách – toto řešení je však v celém textu sjednoceno, proto je lze s výhradou přijmout. Chybně jsou v textu citovány diplomové a disertační práce a také internetové zdroje – i zde je však postup sjednocen.

Úseků přímo citovaných z odborné literatury práce mnoho neobsahuje, pokud však ano, nejsou francouzské citáty ani přeloženy, ani parafrázovány či shrnuty v češtině, což považuji za nedostatek. V textu se občas vyskytují formulace z oblasti publicistických klišé, pro vědeckou práci nepřiliš vhodné (např. „[snažili se] vytěžit maximum z neprobádané žíly“ – s. 9; „[vydání patří mezi] knižní klenoty“ – s. 28; „[*HN* pro něho představovaly] srdeční záležitost“; „se stylem čaruje“ – s. 105; „odstaveček“ – s. 92, 94, aj.).

Styl a jazyk práce: Obsahuje nemnoho pravopisných či formulačních chyb (vyznačováno v tištěné verzi, např. s. 8, 10, 13, 14, 17, 19, 29, 31, 33, 35, 38, 39, 40, 42, 45, 51, 52, 55, 61, 62, 63, 68, 72, 75, 82, 102, 108, 113, 115, 133, 134, 135). Výjimečně se vyskytují neobratně formulované úseky (s. 10 – „bylo s císařstvím veta“ /správně: bylo po císařství veta, bylo císařství veta/; s. 17 – „vůdkyně salonu“, s. 72 – „podobně vyfabulovaná dobrodružství sám neprožil“), autorka si místy plete Litomyšl s Litoměřicemi (s. 44, 75).

V textu jsou občas citovány výrazy pravděpodobně pocházející z konzultované odborné literatury, které však autorka z nejasných důvodů nechává nepřeložené (například s. 17 – básník „dont-on-parle“; s. 19 – významní žijící „hommes de lettres“; popisuje „un demi-viol“ šestnáctileté dívky; s. 20 – zachytit „le drame de l'enfance“; dítě vykreslované jako „petit ange“; s. 21 – hry, které se uváděly jako „lever de rideau“; s. 25 – série krátkých „récits“).

Terminologie – autorka opakovaně zaměňuje pojem „rámec“ za „rám“ (s. 61), s oblibou užívá výraz „taktování“, „naktování“ (např. s. 70, 104, 109, 112 a jinde) textu, pro který jí ale chybí termín. Na s. 62 se mluví o rozdílnosti „mikroskopického“ a „makroskopického“ pohledu, ve skutečnosti jde o opozici „formální“ a „obsahovou“. Na s. 73 se mluví o „idealizování čehokoliv literaturě“, ve skutečnosti je řeč o rozporu fikce a reality. Na s. 80 se pracuje s pojmem „anekdota“, pravděpodobně jde ale o kalk francouzského pojmu „anecdote“ (totiž: „petit fait historique...“, „petite aventure vécue“) – tedy krátký příběh, nikoli „anekdota“ v českém významu. V analýzách se opakovaně tvrdí,

že si autor „hraje“ s interpunkcí – ve všech uváděných případech však nejde o hru s interpunkcí, ale o cizelování struktury věty, práci s členěním jejích částí, interpunkce je zde pouze projevem, nutným prostředkem tohoto stylistického postupu, často ji nelze změnit, natož si s ní „hrát“ (s. 70, 104, 107, 109, 112, 126, 132). Na s. 91 se mluví o „cykličnosti děje“, jde však spíše o „časovou posloupnost“.

Struktura práce – obsírně rozepsaná úvodní kapitola o dětství, dospívání a rodinných poměrech J. Renarda vyznívá do prázdna, v další části práce se k ní neodkazuje a nemá tedy opodstatnění. (Kromě stručné poznámky na s. 74 k tomu, že se jeho tvorba vymyká situaci na soudobé literární scéně: „k jeho jinakosti přispěla jistou měrou i autorova povaha [a to, že neprožil šťastné dětství]...“ – tento závěr je však příliš zkratkovitý, z hlediska literární teorie až naivní.) Ač je snaha autorky práce seznámit se s J. Renardem co nejpodrobněji pochopitelná, při finalizaci práce mohly být tyto úvodní pasáže zestručněny.

Jinak ke struktuře práce nemám připomínek – je obsažná a vyvážená.

Konzultovaná odborná literatura – v úvodu práce chybí shrnutí dosavadního stavu bádání, tj. komentovaný přehled dostupné teoretické literatury k tématu. Autorka uvádí, že hodně informací získala přímo z Renardovy korespondence a deníku. Podle citovaných odkazů v textu lze poznat, že pracovala například s publikacemi H. Bachelina (1909 a 1925), L. Guicharda (1961 a 1971 – jde o komentované vydání Renardova *Sebraného díla* v edici Pléiade, tedy jeden z nejdůležitějších zdrojů), P. Schneidera (1956), Toescy (1977) a dále vycházela z několika článků didaktických, popřípadě vědeckých, dostupných z internetu. Není však jasné, zda novější literatura neexistuje, nebo jen nebyla dohledána.

Charakteristika *HN* (kapitola 4) a posléze translátologická analýza (kapitola 5) se opírá v první řadě o práci sovětského (chybně uvedeného jako „ruský“) lingvisty A. K. Dolinina, *Stilističeskije problemy francuzskoj literatury z roku* (Leningrad, 1975). Výběr právě této publikace není vysvětlen. Je takřka půlstoletí stará sovětská literární teorie v něčem výjimečná? Proč se nevychází primárně z odborné literatury francouzské? Například k typologii vypravěče je v moderní literární teorii zavedena velice podrobná terminologie, proč se nepracuje s ní? I další kategorizace tohoto autora je spíše formální, schematická, pro translátologickou analýzu možná příliš povrchní?

Zařazení a charakteristika díla *HN*. V podkapitole 2.5 „Inspirace a záměr“ je mezi přímými zdroji inspirace zmíněno dílo G. L. L. de Buffona, *Histoires naturelles*, tuto linku však bylo možné dovést dále do historie, až ke slavnému dílu *Naturalis Historia* (francouzsky *Histoire naturelle*) Plinia st. Podobně by bylo vhodné přímo srovnat Renardův přístup s La Bruyèrovými *Les Caractères ou les Mœurs de ce siècle*, zvláště když autorka dále pojednává o tom, že v Renardových popisech zvířat vidí alegorii „tehdejšího měšťáka“ (viz např. s. 92).

Tato podkapitola prezentuje jako popud „psaní jednotlivých textů o zvířatech na venkově“ autorovu snahu „převést na papír“ zážitky a dojmy z dětství, z procházek s otcem atd., zároveň podsouvá myšlenku, že „hlavním autorovým záměrem [...] bylo, aby se smála zvířata, kdyby uměla číst.“ Třetím impulsem mělo být „napravit pokřivený obraz, který měla společnost o venkovu“, „pokusit se o rehabilitaci venkova v literatuře“. Jsou to sice správné postřehy, ale až druhé kategorie.

Charakteristice a analýze *HN* chybí širší rámec. Vedle neúplného zařazení v rámci dějin literatury, a tedy názornějšího vztažení k prvoplánovým vzorům (viz výše, Buffon, La Bruyère), je nápadné, že autorka práce nepovažuje za potřebné vyjádřit se ke vztahu literatury a vědy, přesněji přírodopisu: přitom Renardovy texty by bylo záhodno komentovat především v této linii a v tomto kontextu: leží na pomezí vědeckého (encyklopedického) popisu a literatury, a to jak tematicky, tak stylisticky. Těží z obou oblastí a zároveň se vůči nim vymezují, což vytváří zajímavé napětí a v důsledku i atraktivitu této Renardovy tvorby (viz např. Jacques Paquin, 2003). Podobně zůstal zcela stranou další důležitý aspekt, totiž že většina z textů vznikala jako krátké útvary (dnes bychom je označili za „sloupky“, popř. „kratásky“) publikované na titulních stranách deníků, kam Renard pravidelně přispíval (to je

v práci zmíněno v části věnované biografii a bibliografii JR, dá se to ověřit i v dokumentech zařazených v Přílohách, při charakteristice a v analýzách se na to však již zapomíná). Texty jsou tudíž také dokladem zásadní proměny dobové žurnalistiky, kdy noviny přestávají lákat na ukázky z románů na pokračování („roman-feuilleton“) a tento prostor věnují právě výrazně krátkým útvarům jako miniatury, humorné komentáře atp. Situace v žurnalistice je odrazem proměny chování čtenářů v období rychlého technického pokroku, ve stále se zrychlující a stále povrchnější době, kdy noviny musí reagovat na novou konkurenci a na společenské změny (viz např. Marie-Eve Thérénty, 2008) – Tak je nutné Renardovy texty číst a interpretovat. Z toho také vyvozují, že primární důraz na verš a aliterace (viz dále) v analýzách a „vylepšování“ českých překladů v tomto směru nemá opodstatnění.

Autorka charakterizuje texty sebrané ve sbírce *HN* jako „pravdivé“ a „autentické“, za hlavní rys prohlašuje jejich humor (ale jde spíše o vtípnost důvtipnost popisů – texty nejsou komické, jak se někde uvádí, ale spíše trefné, výstižné a úsměvné) a čte je jako „psychologické“ (ovšem ani výčet důvodů pro tuto charakteristiku na s. 67 /pojednávají-li o smrti a svobodě, případně o dětství, ještě to neznamená, že jsou psychologické/ není přesvědčivý, ani texty rozebírané v kapitole 5 nelze prohlásit za „psychologické“ portréty). Dále uvádí, že mají „moralizující charakter“, jelikož „nutí čtenáře zamyslet se“ (s. 68) – „moralizující“ je však něco jiného, než to, že obsahují francouzským termínem „la morale“, tedy závěrečné ponaučení.

V základní charakteristice mělo také zaznít to, že jde především o stylistické miniatury, bravurní stylistická cvičení se záměrem přesně a hutně zachytit téma (popis, portrét) pomocí zdánlivě jednoduchého jazyka, který je ale lexikálně (o „základním“, „nehledaném“ lexiku se práce zmiňuje, ač tyto termíny nejsou právě nevhodnější) i syntakticky „vyčištěn“ – v tom se liší například od La Bruyèra, jehož texty se vyznačují rétorickou syntaxí, například pracně stavěnými, argumentačně dokonalými periodami.

Česká recepce. Práce velmi detailně komentuje genezi překladů Laubové a Krecara. Chybí přesný popis komentovaného českého vydání (jeho grafické úpravy, ilustrací, obálky, vazby).

Translatologická analýza. V analýze a zejména v komentářích překladů není oddělen diachronický a synchronní pohled, ačkoli v úvodu se autorka zavazuje, že „sto let starý překlad [nebude kritizovat] očima překladatele, jenž ctí překladatelskou normu současnou“. Už když na s. 75 zazní, že „bylo třeba dohledat si překladatelskou normu té doby“, je jasné, že diplomantka svůj záměr těžko dodrží. Aby totiž mohla komentovat překlad se zohledněním jeho funkce v době jeho vzniku, musela by jednak pracovat s dobovými příručkami (zejména slovníky – není přípustné komentovat a hodnotit překlad z počátku 20. století poukazováním na SSSJČ ze 60. let a Neumannův překladový slovník z 90. let 20. stol.), jednak mít dostatečně načtenou dobovou literaturu, aby se alespoň obecně orientovala v tom, co je pro danou dobu běžné, a co lze naopak považovat za chybné. Charakteristika „dobové normy“, jak je uvedena na s. 76 a 77, vychází z Levého shrnujícího popisu přístupu k překladu, přičemž již zde není uvedeno, že i v dané době vedle sebe fungovaly různé přístupy i protichůdné tendence. Navíc při detailních analýzách v kapitole 5 autorka i na tento stručný soupis pozapomíná. Není ověřeno, zda dobová pravopisná norma považuje za chybu chybějící čárku za vedlejší větou (na s. 87 jev není komentován, s. 106 a s. 128 uveden jako nesprávný bez doložení spisovné pravopisné normy). Podobně spojení „topoly se tyčí“ (s. 97) nebo „A neustává vyrážeti svůj rušivý křik“ (s. 129) neobsahuje „nesprávný slovosled“, ani nejde o „doslovný překlad, který vede k nesrozumitelnosti“; vazba „přícházel s druhé strany“ neobsahuje „nesprávnou předložku“ (s. 106); výrazy „umkl“, „stonky, které vání větru skříží“ neobsahují „nesprávné předpony“ (s. 106); o „nesprávný slovosled“ nejde ani na s. 118, „zvyklá drůbež“ má pravděpodobně význam stejný jako „uvyklá, navyklá“, bylo by však nutné ověřovat v dobových příručkách... – ve všech případech jde čistě o jevy a prostředky dnes již archaické, ale dříve běžné. Podobně komentované „latinismy“ (viz dále,

Dílčí připomínky). V důsledku takto špatné orientace v tom, co bylo na začátku 20. století spisovnou normou přípustné, popřípadě v jazyce a stylu literatury obvyklé, je výsledná diplomantčina kritika zcela nevěrohodná.

Všech pět analýz obsahuje rytmický rozbor založený na počtu rýmů – jejich význam při vnímání zdrojového textu je podle mého názoru relativní, rozhodně bych neprosazovala dodržení tohoto schématu za prioritní požadavek překladu, jak se zde činí. Mnohem důležitější se mi zdá být větná melodie (vzestupná a sestupná melodie větných úseků a jejich varianty – ve francouzské stylistice a rétorice velmi důležitý prvek – se podílejí na napětí a gradaci různých částí textů).

Většina analýz je zakončena návrhem jiných variant překladu, které autorka uvádí jako „vylepšené“ překlady. Není však vysvětleno, jakou strategií se zde řídí: jde o opravu dobového překladu, nebo jeho aktualizaci pro případného dnešního čtenáře? Primární se tu zdá být „vylepšení“ toho, co se popisuje jako „rýmy“, popřípadě „rytmus“ – a naznačuje ve schematickém znázornění počtu slabik veršovaných celků v rámci jednotlivých vět, avšak počítání slabik se nám zdá často sporné (viz např. s. 114), navíc to, co je značeno jako „rýmy, popřípadě shody v koncovkách“ (např. na s. 125 a 126) nepůsobí přesvědčivě.

Celkově tedy translatická analýza pokulhává ve dvou směrech – chybí výchozí zařazení textu do správného rámce a kontextu, a tudíž schopnost většího nadhledu nad detaily analýzy. Zároveň pak analýzy jednotlivých miniatur vyzdvihují a primárně komentují spíše podružné detaily. Český překlad není vyhodnocen jako celek (velmi podrobně je ale pojednáno o – někdy pouze domyšlených – peripetiích geneze překladu), analyzované texty diplomantka v Závěru (s. 145) označuje za „na tehdejší dobu standardní“.

Pozitiva. Oceňuji, že autorka neopomenula věnovat pasáž také ilustracím (s. 28, 33 a 34, v případě české verze však komentář chybí) jednotlivých vydání, stejně tak jako například zhudebnění Renardova díla.

Významný přínos této práce spočívá zejména v tom, že autorka prošla korespondenci i rukopisy překladů dostupných v PNP a dokázala o těchto dokumentech přehledně pojednat. Zajímavý dodatek představuje poslední, šestá kapitola, – přestože se opírá „jen“ o čtyři autory a jejich časopisecky uveřejněné články (Dyk, Hikl, a.š., Pečorin) a není už konfrontována se současnou odbornou literaturou (nabízela by se například publikace Z. Šimáčka a J. Trávníčka, *Knihy kupovati. Dějiny knižního trhu v českých zemích*, 2014). V této části práce si diplomantka připravila půdu pro to, aby mohla konstatovat, že překlad Laubové a Krecara (alespoň v případě 5 komentovaných miniatur) lze považovat za ve své době „standardní“ výkon.

Dílčí připomínky

- v práci není uvedeno zadání (v rozporu s požadavky na podobu odevzdané DP dle webu ÚTRL)
- s. 11 – motto, aforismus a citát nejsou „žánry“
- s. 12 – „že se kniha pyšní vysokou literární hodnotou, dokazuje i prodejní cena“ – takovýto „artefakt“ si kupci nepožizují ani tolik pro „literární hodnotu“, spíše jde o umělecký předmět umožňující uložit a akumulovat kapitál
- tvrzení na s. 46 a 53 o Novákově „parafrázování“ Krecarova textu si protiřečí
- práce se opírá o publikaci sovětského lingvisty A. K. Dolinina, *Stilističeskije problemy francuzskoj literatury z roku* (Leningrad, 1975) – autorka práce čte odbornou literaturu v ruštině?
- časové lapy: na s. 60 čteme, že „se s Guichardovým názorem [že *HN* jsou básně v próze] ztotožnil překladatel Krecar“ – Guichard však názor publikoval v r. 1961, zatímco Krecar překládal v r. 1911, podobně na s. 61 „Guichardovo tvrzení o žánru [...] potvrdil i sám autor“ – Guichardovo tvrzení je z r. 1961, ovšem autor si v tom smyslu „v *Deníku* posteskl [...]“ v r. 1902
- co se myslí termínem „výpravné pasáže“ na s. 71?

- k interpretaci na s. 81: „C'est ta poire, ta poire, ta poire“ – opírá se o odbornou literaturu, nebo je to výklad autorky práce? Nemůže být tato formulace například aluzí na nějaký popěvek?
- na s. 87 doporučuje autorka při aktualizaci překladu upravit tvary infinitivu na -ti, sama navrhuje řešení, kde má ve 2 řádcích třikrát tvar -li – ten nebude působit archaicky?
- s. 87 – tvrzení že se Renard „vyjadřuje jazykem, který používají venkované“ se nezakládá na pravdě, sice pro své popisy používá „základní“ pojmy, ale syntax je velmi propracovaná
- s. 92 – interpretaci Cvrčka považují za trochu násilnou, spíše bych text četla jako popis cvrčkova dne, který je podobný lidskému (personifikace, důraz na koloběh času, opozice malý tvor a velký vesmír, každý žijeme ve svém časoprostoru...). O obsesi, chaotičnosti a sobeckosti měšťáka to primárně, myslím, není
- s. 92 a znovu na s. 97 – interpretace významu výrazu „bran de scie“ (také syn. „brin de scie“) je chybná, nejde o „vykonávání potřeby“!
- s. 93 – popisovaná „nevlastní přímá řeč“ – jde spíše o konstatování vypravěče. Podobně na s. 125 a 128, údajná „nevlastní přímá řeč“ je komentář vypravěče. Také na s. 98 – „Il lime la racine de cette grande herbe propre à le harceler“ – nejde o cvrčkovu nevlastní přímou řeč
- není možné kritizovat výraz „pardon“ jako „latinismus“ (s. 87), také „alej“ sice není nejhodnější ekvivalent, ale nelze ho odmítnout jako „latinismus“ (s. 96), podobně výraz „luna“ nelze vyloučit jako „latinismus“ (pokud by mohl být nevhodný, tak pouze proto, že jde o vyjádření poetické, avšak i to by ještě chtělo posoudit z hlediska dobového úzu). I kritika domnělých „latinismů“ na s. 117 („oficiální“, „roba“) a s. 128 („posěrka“) je přehnaná, dá se předpokládat, že v dobovém kontextu nebyly pocítovány jako příznakové, cizorodé prostředky
- popis aliterace na s. 104, popř. 115, už je svou kvantitou kontraproduktivní (jazyk má omezený počet hlásek a vždy se budou opakovat), je třeba odlišit, kdy ještě jde o prvek významotvorný, případně stylotvorný
- s. 118 – navrhované řešení „hodit se do gala“ není významově rovnícné, nesedí pro nedodržení stylistické roviny, navíc není ověřeno, zda by obstál v době vzniku překladu
- s. 119 – „queue toute lourde des yeux qui n'ont pas pu se détacher d'elle“ – pravděpodobně jde také o význam „ti kdo od něho nemohli oči odtrhnout“, bylo tedy záhodno hledat řešení, které obsáhne oba výklady
- s. 119 – řešení překladu pávova křiku, který je ve francouzštině takto běžně užívaný („léon“) českým novotvarem je možné, ale nahradit „lva“ (který tu má i svůj druhý význam!) ženským jménem je negativní posun
- s. 120 – tvrzení, že se „překladatelka záměrně snaží zachovat opakující se počet slabik originálu“ nepovažují za dostatečně ověřené
- nevhodně působí častý výskyt vlastních dedukcí i v částech práce, které nejsou empirické, ale mají popisovat daný stav bádání. Některé jsou příliš subjektivní a do vědecké práce nepatří (s. 11: „Marie Renardová tedy zřejmě měla co pálit.“; s. 17 – „nápad vyřešit své finanční problémy výhodným sňatkem se zrodil právě při četbě *Miláčka*“; s. 39 – „kvůli její zahálce“; s. 40 – „[francouzštinou příliš nevládla] ve svých patnácti letech ani nemohla“; s. 41 – „Krekar asi vytušil, že Laubová zahálí“, s. 43 – „[Krekar] pochyboval o kvalitě onoho překladu [...]“, s. 44 – „na redakci se v nakladatelství asi také pospíchalo“; s. 72 – „Renard nepsal dlouhé tlusté [sic!] romány [...] tato skutečnost vyplývala i z autorovy nutnosti rychlého výdělku“)
- jiné dedukce jsou natolik spekulativní, že by tu raději figurovat neměly (s. 19 – „domníváme se, že popisovanou scénu [znásilnění] sám prožil“; s. 39 – „co by [s dopisy] udělala jejich pisatelka [...]. Možná by je spálila [...]“; s. 48 – „jestli článek nepřiměl [...] Hanuše Jelínka [...] *Poil de Carotte* přeložit“ – z dalšího, co je uvedeno na s. 50, však vyplývá, že Jelínek s největší pravděpodobností k překladu došel sám; obdobně na s. 51 autorčina hypotéza o uvedení *Modrého ptáka* rok po uveřejnění Schmittovy kritiky)

Návrh hodnocení

Předloženou diplomovou práci doporučuji k obhajobě, navrhuji ohodnocení **dobrá**.

Oponent práce, PhDr. Jovanka Šotolová, Ph.D.

21. 1. 2018